

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Proces formowania się rządu w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej - analiza porównawcza

Author: Robert Radek

Citation style: Radek Robert. (2017). Proces formowania się rządu w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej - analiza porównawcza. W: M. Kolczyński (red.), "Polskie wybory 2014-2015 : kontekst krajowy i międzynarodowy - przebieg rywalizacji - konsekwencje polityczne T. 2" (S. 304-329). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Robert Radek

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Proces formowania się rządu w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej – analiza porównawcza

Abstrakt: Artykuł poświęcony jest analizie procesu formowania się rządów (gabinetów) w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej – Polsce, Czechach, Słowacji i na Węgrzech. Autor prezentuje aspekty normatywne, a także pozanormatywne kształtujące proces formowania się gabinetu i w oparciu o doświadczenia wymienionych państw podejmuje próbę porównania tego procesu, celem odnalezienia podobieństw oraz różnic. Celem artykułu jest nie tylko wytłumaczenie, dlaczego warto badać zjawisko tworzenia rządów, ale również nakreślenie jaki to ma wpływ na szeroko pojmowaną skuteczność rządzenia. Podstawową hipotezą artykułu jest stwierdzenie, że rozwiązania ustrojowe przyjęte w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej usprawniają proces formowania się gabinetu. Pomiędzy państwami regionu nie występują istotne różnice w zakresie sprawności powoływania rządu. Przebieg procesu tworzenia rządu może także stanowić prognozę dotyczącą skuteczności rządzenia w ogóle.

Słowa kluczowe: tworzenie się rządu, opozycja, gabinet, koalicja, większość, rząd mniejszościowy

Wprowadzenie

Proces formowania się rządu we współczesnych reżimach politycznych należy do naczelných problemów politologicznych, gdyż dotyka sedna tej dyscypliny naukowej, a mianowicie władzy. W rozwiniętych demokracjach

przez wiele lat kształtował się odpowiedni mechanizm, dzięki któremu proces tworzenia się rządu (gabinetu) przebiegał sprawnie i z zachowaniem wszystkich wymaganych reguł i zasad, tak istotnych dla stabilności państwa i jego dobrego wizerunku międzynarodowego oraz krajowego. Trzeba pamiętać, że fundamentalnym założeniem demokracji liberalnej jest tworzenie po przeprowadzonych wyborach parlamentarnych rządów (gabinetów), w których odzwierciedlone jest jak w soczewce poparcie obywateli. Nie zawsze jednak wybory w pełni transponują głosy wyborców na mandaty i wielokrotnie mamy do czynienia z deformacyjnym charakterem elekcji¹. Jest to nieuniknione, jednakże w żaden sposób to mniejsze lub większe zniekształcenie nie wpływa na legitymizację władzy, jeśli tylko wybory są przeprowadzone rzetelnie, uczciwie i z zachowaniem wszelkich powszechnie akceptowanych w demokracjach reguł. W związku z tym proces legitymizowania różnych podmiotów do sprawowania władzy jest ważnym, aczkolwiek nie jedynym czynnikiem, który ostatecznie decyduje o kształcie ośrodków władzy. Chociaż przyjmuje się, że to rozwiązania normatywne ustalone w konstytucjach i pozostałych aktach prawnych składających się na szeroko rozumiane prawo konstytucyjne stanowią o istocie procesu kształtowania się ośrodka władzy jakim jest rząd (gabinet), to także czynniki pozanormatywne odgrywają tu ważną rolę. Zastrzec jednak należy również, że wymienione czynniki pozanormatywne nie mogą w swej istocie znacząco ograniczać lub wręcz znosić czy niwelować czynników normatywnych, gdyż mamy wówczas do czynienia z groźnym procesem, prowadzącym faktycznie do niszczenia mechanizmów demokratycznego państwa prawnego.

Spośród licznych zagadnień kształtowania się demokratycznych systemów politycznych na gruzach reżimów niedemokratycznych niezwykle interesującym badawczo wydaje się problem zdolności rządzenia w państwach Europy Środkowowschodniej. Jest to zagadnienie bardzo złożone i wielowątkowe, które doczekało się już wielu publikacji². Jednym z ważnych elementów zdolności rządzenia jest z pewnością także proces wyłaniania się odpowiedniego ośrodka władzy jakim jest rząd (gabinet), tak by już na tym etapie początkowym wykorzystywania odpowiednich zasobów

¹ O deformacjach wyborczych i ich wpływie na systemy polityczne zob. *Wpływ deformacji wyborczych na systemy polityczne*. Red. J. IWANEK. Toruń 2014.

² Zob. m.in. A. GRUSZCZAK: *Problemy rządzenia w krajach Europy Środkowowschodniej*. Kraków 2000; A.M. KJÆR: *Rządzenie*. Przeł. M. DERA. Warszawa 2009; J. SROKA: *Deliberacja i rządzenie wielopasmowe. Teoria i praktyka*. Wrocław 2009; *Jakość rządzenia w Polsce. Jak ją badać, monitorować i poprawiać?* Red. J. WILKIN. Warszawa 2013; *Dobre rządzenie w gminach małych. Empiryczny wymiar nowego paradygmatu rozwoju*. Red. K. KOBIELSKA, A. LISOWSKA. Bydgoszcz 2014.

kadrowych proces ten charakteryzował się pożądaną stabilnością, sprawnością i przewidywalnością, gwarantującą dobre prognozy na przyszłość.

Problem zdolności rządzenia w transformującej się Europie Środkowo-Wschodniej jest niezwykle interesujący ze względu na fakt transformacji ustrojowej tego obszaru i szybkości zmian zmierzających do przebudowy systemu politycznego, konsolidacji nowych ustrojów, istotnych zmian w strukturze społecznej oraz budowy nowego systemu ekonomicznego. O ile po blisko ćwierćwieczu zmian w tym regionie możemy mówić, że dokonał się w państwach regionu spory skok cywilizacyjny klasyfikowany generalnie jako sukces, o tyle akcenty nie na całym obszarze i we wszystkich aspektach są rozłożone równomiernie. Z pewnością udane przejście do gospodarki rynkowej powiązane z rozwojem sektora prywatnego umożliwiło stworzenie solidnych podstaw pod dalszy rozwój ekonomiczny, a osiągnięta względna równowaga makroekonomiczna zapewniła stopniowy, nie pozbawiony perturbacji, wzrost gospodarczy, gwarantujący z kolei stopniowy wzrost poziomu życia mieszkańców. Te procesy nie pozostały obojętne na funkcjonowanie społeczeństw jako całości i spowodowały stabilizację widoczną w poprawie nastrojów społecznych, skutkowały wzrostem poparcia dla instytucji i reguł nowego ustroju oraz spadkiem natężenia konfliktów i protestów społecznych. Również w wymiarze politycznym najważniejszym osiągnięciem stało się zaakceptowanie nowych demokratycznych reguł gry politycznej³, stabilizacja systemów partyjnych, ugruntowanie preferencji wyborczych i względnie stabilny poziom partycypacji politycznej społeczeństw.

Uważa obserwator przemian w regionie Europy Środkowo-Wschodniej zwrócić uwagę, że procesy umownie nazywane najczęściej transformacyjnymi znacząco się różniły w poszczególnych państwach i w związku z tym używano różnych pojęć do ich charakterystyki i opisu, od transformacji poprzez tranzycję, zmianę systemową czy demokratyzację. Każde z wymienionych pojęć zawierać może w sobie dodatkowe subkategorie pozwalające jeszcze dokładniej opisywać zachodzące w danych państwach zmiany⁴. Nie starając się wnikać w szczegóły kategoryzacji tych zjawisk,

³ Wydarzenie na Węgrzech po zdobyciu władzy przez ugrupowanie Victora Orbana w 2010 roku i przejście władzy w Polsce po wyborach parlamentarnych w 2015 roku przez ugrupowanie Jarosława Kaczyńskiego na nowo formatują problem dotyczący stabilności reżimu demokratycznego w tych państwach. Wymienieni liderzy ugrupowań rządzących inaczej definiują pożądaną według nich model demokracji, stąd podejmowane przez nich działania w sferze publicznej i w zakresie działania systemów politycznych znacznie odbiegają od tradycyjnego pojmowania demokracji liberalnej charakterystycznej dla modelu europejskiego.

⁴ M. CICHOSZ: *Transformacja demokratyczna – przyczyny, przebieg i efekty procesu*. W: *Systemy polityczne Europy Środkowej i Wschodniej. Perspektywa porównawcza*. Red. A. ANTO-SZEWSKI. Wrocław 2006, s. 35 i nast.

które zresztą nie są przedmiotem niniejszych rozważań, warto podkreślić, że w procesach demokratyzacji prym wiodły następujące państwa Europy Środkowo-Wschodniej: Polska, Czechosłowacja (od 1993 roku Czechy i Słowacja) oraz Węgry.

Trudności wynikające z definiowania terminu Europa Środkowo-Wschodnia związane są z dużym obszarem, którego dotyczy. W sumie można w nim wyróżnić 18 państw⁵ o bardzo zróżnicowanej geografii, historii, politycznych formach organizacji społeczeństwa i gospodarce. To pewien obszar „pomiędzy”, o który od wieków toczyła się rywalizacja i choć w sensie kulturowym i duchowym przynależny do tzw. cywilizacji Zachodu, to jednak w wyniku wielkiej geopolitycznej zmiany po zakończeniu II wojny światowej wciągnięty został w orbitę wpływów Wschodu. Losy tego regionu po 1989 roku są więc pewnego rodzaju próbą „powrotu” na Zachód.

W Europie Środkowo-Wschodniej dość szczególną pozycję zajmują tzw. państwa Grupy Wyszehradzkiej, które przez stulecia łączyły doraźne bądź trwale sojusze polityczne, a w niektórych okresach nawet unie personalne. Wielu badaczy podkreśla istniejącą już nawet od X wieku odrębność tego obszaru względem Europy Zachodniej, a także Europy Wschodniej. O takim właśnie procesie kształtowania wspólnoty dziejowej świadczyć mogą m.in. niepełne utrwalenie zachodnich struktur feudalnych (np. wojowie nie otrzymywali ziemi na własność), liczny stan rycerski, słabsza pozycja polityczna Kościoła w stosunku do sytuacji w państwach Europy Zachodniej, wielonarodowościowy charakter państw, silny wpływ wybranych nacji (Niemcy i Żydzi) na proces kształtowania się społeczeństw i ich kultury⁶. Wśród innych podobieństw występujących w ramach państw tej grupy można wymienić na przykład utratę państwowości (znalezienie się pod zaboremami i kontrolą innych mocarstw), a także jej odzyskanie po zakończeniu I wojny światowej. Budowanie po zakończeniu Wielkiej Wojny demokracji w Polsce, na Węgrzech i Czechosłowacji stosunkowo szybko kończyło się niepowodzeniem i zmianą w kierunku autorytaryzmu i choć proces ten miał różne tempo w poszczególnych z wymienionych państw⁷, to jednak

⁵ Obecnie do tego regionu zalicza się: państwa Grupy Wyszehradzkiej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry), państwa nadbałtyckie odłączone od ZSRR, będące niegdyś częścią bądź dominium Rzeczypospolitej (Litwa, Łotwa, Estonia), państwa ruskie odłączone od ZSRR, będące niegdyś częścią Rzeczypospolitej (Białoruś, Ukraina), państwa powstałe z dawnej Jugosławii (Słowenia, Chorwacja, Bośnia i Hercegowina, Serbia, Czarnogóra, Macedonia) oraz pozostałe kraje bałkańskie (Albania, Bułgaria i Rumunia).

⁶ A. Czyż, S. KUBAS: *Państwa Grupy Wyszehradzkiej: pomiędzy przeszłością a teraźniejszością. Wybrane aspekty polityki wewnętrznej i zagranicznej*. Katowice 2014, s. 14. Zob. też P.S. WANDYSZ: *Cena Wolności*. Kraków 1995, s. 59–73.

⁷ Okresy w których występował umownie reżim demokratyczny w wybranych państwach regionu: Polska (1918–1926), Węgry (1918–1919), Czechosłowacja (1918–1938), zob. szerzej A. Czyż, S. KUBAS: *Państwa Grupy Wyszehradzkiej...*, s. 21–22.

jego finalny kształt wszędzie przed rozpoczęciem II wojny światowej był taki sam. W wyniku zakończenia działań wojennych i ustaleń mocarstw po 1945 roku Polska, Czechosłowacja i Węgry znalazły się w strefie wpływów radzieckich i funkcjonowały w oparciu o podobny model ustrojowy, w którym zawłaszczona została sfera publiczna i polityczna przez partie komunistyczne, a tworzony model ekonomiczny opierał się na nieefektywnej gospodarce nakazowo-rozdzielczej. Również w tych trzech państwach najwcześniej uruchomiły się procesy demokratyzacji systemów politycznych (lata 80. i 90. XX wieku), które ostatecznie doprowadziły do rozpadu całego bloku państw socjalistycznych w Europie. Otwarcie na Zachód, zakończone wejściem tych państw do NATO (w 1999 roku) i UE (w 2004 roku) stanowiło zwieńczenie długiego procesu przekształceń ustrojowych i potwierdzało istniejącą już od lat wspólnotowość dziejów. Skoro w świetle powyższych faktów państwa Grupy Wyszehradzkiej miały tak istotny wpływ na losy Europy Środkowowschodniej, wyznaczając pewien kierunek zmian i będąc ich pionierem, warto zatem odnieść się właśnie do podstawowych problemów związanych z tworzeniem się rządów w tych państwach, gdyż właśnie ten ośrodek władzy, jako jeden z członów dualnej egzekutywy miał do spełnienia istotną rolę decydowania o kluczowych procesach politycznych, gospodarczych i społecznych. To wreszcie skuteczność rządzenia miała decydować o sukcesie bądź porażce całego procesu.

Powoływanie rządu – aspekty historyczne i ewolucja procesu

W celu zrozumienia współczesnych mechanizmów tworzenia rządu konieczne wydaje się przynajmniej syntetyczne przedstawienie historycznej ewolucji tego procesu. Bogate doświadczenia różnych państw w okresie nowożytnym pozwalają wskazać w pierwszym rzędzie na zasadę monarchiczną, jako pierwszą niejako systemową zasadę tworzenia rządu. Polegała ona na tym, że organem, który genetycznie mógł być traktowany jako rząd, byli najbliżsi współpracownicy monarchy traktowani jako swego rodzaju ministrowie, ale nie funkcjonujący jeszcze w ramach odrębnej struktury. Ten osobliwy skład rządu dobierany był przez monarchę według własnego uznania, a decydujące przy wyborze okazywały się głównie względy osobowościowe kandydata, jego umiejętności w zakresie porozumiewania się i komunikowania z innymi czy zbieżność w zakresie poglądów. Widać wyraźnie, że w tym początkowym okresie przy doborze członków rządu to czynniki osobiste przeważały nad jakimikolwiek innymi względami instytucjonalnymi. Dopiero okres rozwoju parlamentaryzmu,

widoczny zwłaszcza w XVII-wiecznej Anglii, spowodował, że wykształcać się zaczęły pierwsze nieśmiałe mechanizmy współpracy ministrów królewskich z parlamentem, służące zapewnieniu powodzenia swoim projektom, czyli *de facto* projektom królewskim, poprzez pozyskanie wsparcia ze strony parlamentu. Na to zjawisko nałożył się proces formowania się pierwszych ugrupowań politycznych, pierwszych partii, mających pierwotnie luźne struktury organizacyjne i funkcjonujących bardziej na zasadzie związków towarzysko-środowiskowych rywalizujących ze sobą (wigowie i torysi). Zatem nastawienie tych ugrupowań do poszczególnych ministrów zaczęło być determinowane poprzez ich przynależność do którejś z grup politycznych. W celu uniknięcia problemów z tym związanych na przełomie XVII i XVIII wieku zanika tendencja do powoływania w skład gabinetu ministrów wywodzących się z różnych grup politycznych, czego przykładem są decyzje Wilhelma III Orańskiego (1689–1702) o powołaniu do gabinetu polityków wywodzących się z dominującego w Izbie Gmin ugrupowania. W rezultacie w XVIII wieku utrwała się zasada, że wynik wyborów do Izby Gmin wpływa determinująco na skład rządu, a monarcha szanuje w ten sposób werdykt poddanych⁸.

Na kontynencie europejskim zasada monarchiczna obowiązująca przy wyborze członków rządu panowała znacznie dłużej (Niemcy, Austro-Węgry, Rosja do I wojny światowej) i nawet okres monarchii konstytucyjnej nie dopuścił do stanowczego udziału parlamentów w procedurze wyboru rządu, choć władcy zaczęli uwzględniać w swoich nominacjach układ sił parlamentarnych. Co prawda w mniejszej grupie państw już w XIX wieku dochodzi do tzw. parlamentaryzacji procesu formowania się rządu (np. Belgia, Szwecja, Dania), jednak mimo tego przyjmuje się, że to okres I wojny światowej w monarchiach kończy ewolucyjny proces zmierzający do zdefiniowania pozycji głowy państwa jako czynnika wyzbytego na ogół realnej władzy. Dominować zaczyna stopniowo przeświadczenie o tym, że parlamentaryzm jest formą władzy, w której egzekutywy są podporządkowane parlamentowi lub jego ważniejszej izbie.

W okresie konstytucjonalizmu liberalnego (do 1918 roku) powszechny był pogląd, że część parlamentarna procedur formowania się rządu została poddana swobodnej grze politycznej o następujących cechach:

- przekonanie, że parlament jako reprezentacja narodu jest najwłaściwszym środowiskiem dla kształtowania się składu przyszłego rządu,

---

⁸ Zob. szerzej I. BOKSZCZANIN: *Rząd Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*. W: *Rządy w państwach Europy*. Red. E. ZIELIŃSKI, I. BOKSZCZANIN. Warszawa 2003, s. 261–264; R. MOJAK: *Parlament a rząd w ustroju Trzeciej Rzeczypospolitej*. Lublin 2007, s. 49 i nast.; M. BOŻEK: *Rada Ministrów*. W: *Polskie prawo konstytucyjne na tle porównawczym*. Red. R.M. MAŁAJNY. Warszawa 2013, s. 507 i nast.; P. MIKULI: *Wielka Brytania*. W: *Systemy ustrojowe państw współczesnych*. Red. S. BOŻYK, M. GRZYBOWSKI. Białystok 2012, s. 39–43.

- powstaje kilka równolegle funkcjonujących ośrodków politycznych starających się utworzyć gabinet,
- brak nadmiernego przywiązania do zobowiązań podejmowanych przez osoby i ugrupowania formułujące nowy gabinet,
- zróżnicowane podejście do roli głowy państwa,
- stałe podejmowanie działań zmierzających do stworzenia nowego gabinetu mimo formalnego istnienia rządu.

Te procesy dowodziły, że stale wzrastało znaczenie rządu i utrzymywało się przekonanie o jego zasadniczym wpływie na bieg coraz liczniejszych spraw publicznych w państwie wymagających szybkich i profesjonalnych decyzji np. w sferach gospodarczych lub innych wymagający poufności. Funkcje rządowe stawały się bardzo ważne politycznie, wzrastała ich ranga i przez to wzmacniał się nacisk na udział partii i poszczególnych polityków w rządach. W okresie konstytucjonalizmu liberalnego formowanie rządu nie stanowiło przedmiotu regulacji prawnych i proces ten miał charakter typowo polityczny, podporządkowany praktyce ustalanej przez partie polityczne w parlamencie. Jego cechami były:

- atomizacja większości parlamentarnej,
- brak stabilności większości parlamentarnej,
- brak wiodącej roli szefa rządu i niechęć do jej wzmacniania,
- poufność podejmowanych ustaleń,
- brak trwałych zasad tworzenia rządu, zmienność reguł,
- brak zasad regulujących relacje między ugrupowaniami tworzącymi rząd (częste zjawisko odwracania sojuszy),
- niewielkie zmiany w składzie osobowym rządów, przy ogromnej rotacji rządów.

W następstwie tych zjawisk pojawiły się pomysły mające na celu racjonalizację parlamentaryzmu w sferze powoływania rządu. Przede wszystkim wymienić należy sformalizowanie procedur formowania rządu w konstytucjach, tak aby zażegnać kryzysy związane z formowaniem rządu poprzez jednoznaczne, normatywne ustalenie większości parlamentarnej niezbędnej do sformowania rządu lub świadome też dopuszczenie do powstania rządów mniejszościowych (problem tzw. negatywnego parlamentaryzmu⁹). Dodatkowo ograniczono swobodę działania uczestników

---

⁹ Zjawisko to zanalizował i spopularyzował szwedzki badacz Torbjorn Bergman. Polega ono na zaobserwowanym w niektórych państwach, głównie skandynawskich (Dania, Finlandia, Islandia, Norwegia), ale także poza tym regionem (np. Kanada, Portugalia) z reguły trwałego zjawiska rządów mniejszościowych, które funkcjonują poprawnie, choć cieszą się poparciem mniejszości ugrupowań parlamentarnych (reprezentują mniejszość parlamentarną). Funkcjonują dzięki zjawisku „tolerancji” tych rządów przez większość ugrupowań parlamentarnych. Ta „tolerancja” obejmuje zarówno ugrupowania bezpośrednio popierające rząd (np. tworzące koalicję rządzącą), jak i ugrupowania indyferentne. W efekcie, choć rządy te

formowania rządu poprzez określenie czynności podejmowanych przez poszczególnych uczestników formowania rządu (np. konsultacje ze wskazanymi podmiotami, wymóg prowadzenia rozmów, negocjacji). Poza tym określono rodzaj głosowania (np. jawne, imienne, tajne), a także wskazano na potrzebę debaty parlamentarnej bądź też jej zakaz w trakcie procedury powołania rządu.

W dotychczasowej praktyce ustrojowej zaangażowanie poszczególnych organów państwa w procedurę powoływania rządu może przejawiać się w następujący sposób:

- zaufaniem do doświadczenia głowy państwa i przekazaniem jej odpowiedzialności za trafność doboru rządu wraz z minimalizacją znaczenia normatywnych regulacji w procesie formowania rządu,
- skrepowaniem swobody działania głowy państwa jako wyrazem obawy przed wykorzystaniem zajmowanej pozycji dla realizacji samodzielnych celów politycznych,
- oparciem się na czynniku parlamentarnym jako zasadniczym determinantie składu rządu,
- całkowitą rezygnacją z udziału głowy państwa,
- całkowitą rezygnacją z bezpośredniego udziału parlamentu, jako potwierdzenie zaufania do wyboru poczynionego przez głowę państwa.

W sytuacji ewentualnego zaangażowania głowy państwa w procedurę tworzenia rządu dochodzić może do aktywnego lub pasywnego prowadzenia rozmów z przedstawicielami partii politycznych zasiadających w parlamencie. Oprócz tego nierzadkie jest również wskazanie osoby odpowiedzialnej za tworzenie rządu, przy czym różny może być w tej sytuacji stopień autonomii decyzyjnej głowy państwa (od powołania premiera po wystąpienie z odpowiednim wnioskiem do parlamentu). W niektórych państwach dominuje skrepowanie swobody decyzyjnej głowy państwa przez przepisy konstytucyjne, a także wybiórczą możliwość wpływania na skład rządu na przykład poprzez powołanie członków rządu przez głowę państwa na wniosek szefa rządu, czy jedynie powołanie rządu przejściowego (technicznego) na wypadek fiaska procedur formowania rządu.

Natomiast w sytuacji zdominowania procedury tworzenia rządu przez parlament najczęściej dochodzi do udzielania pełnomocnictw do formowa-

---

nie zawsze mogą liczyć na poparcie większości parlamentarnej w odniesieniu do konkretnych podejmowanych przez siebie przedsięwzięć, to jednak nie spotykają się z formalnym odrzuceniem *en bloc*. Innymi słowy, rządy funkcjonują dzięki mechanizmowi, w którym zarówno przeciwnicy, jak i zwolennicy rządu są w mniejszości, ale milczenie sił parlamentarnych wstrzymujących się od głosu wyraźnie „przeciw” rządowi traktowane jest jako milczące poparcie dla rządu. Zob. także T. BERGMAN: *Constitutional Design and Government Formation: The Expected Consequences of Negative Parliamentarism*. „Scandinavian Political Studies” 1993, Vol. 16 (4), s. 285 i nast.

nia rządu, ale również wyrażenia zgody na powołanie wskazanego przez głowę państwa kandydata na premiera lub samodzielne wskazanie kandydata na szefa rządu. Wreszcie kumulacją tego procesu jest wybór szefa rządu, a czasami również wybór pozostałych członków rządu poprzez udzielenie wotum zaufania po wysłuchaniu programu rządu.

Powoływanie rządu w Polsce, Czechach, na Słowacji i Węgrzech – porównanie rozwiązań ustrojowych

W państwach Grupy Wyszehradzkiej, tak jak to się dzieje w większości innych państw demokratycznych, trwanie rządu jest zależne od jednopartyjnej lub koalicyjnej większości, która ukształtowała się w parlamencie lub w jednej z jego izb. Co prawda dopuszczalne jest funkcjonowanie rządów niemających poparcia większości, tzw. rządów mniejszościowych, ale nie jest to traktowane jako zjawisko typowe i pożądane w tej części Europy¹⁰. Można wręcz odnieść wrażenie, że jeśli już w wyniku jakichś okoliczności dochodzi do pojawienia się gabinetu nieposiadającego odpowiedniego zaplecza parlamentarnego, to wówczas elity polityczne podskórnie dążą do rozwiązania tej, w ich mniemaniu, patologicznej sytuacji i dochodzi dość szybko do wcześniejszych wyborów, albo utworzenia na jakiś czas rządu przejściowego nazywanego eufemistycznie „technicznym” bądź rządem „fachowców”. Model parlamentarnego systemu rządów jest więc dzisiaj preferowany w tej części Europy i choć na początku przemian demokratyzacyjnych¹¹ pojawiały się głosy, aby zmieniać go w kierunku prezydenckiego systemu rządów, to jednak przeforsowany na początku transformacji kierunek został utrzymany.

Obowiązujące w państwach Grupy Wyszehradzkiej konstytucje różnią się pod względem precyzji i szczegółowości przepisów regulujących zagadnienie formowania rządu. Pewne nieścisłości, których i tak generalnie jest

---

¹⁰ Tematyce rządów mniejszościowych poświęconych jest na gruncie polskim kilka opracowań, m.in. P. ZAKRZEWSKI: *Rządy mniejszościowe w III Rzeczypospolitej*. Warszawa 2015; *Rządy mniejszościowe w wybranych państwach świata. Studium prawnopolitologiczne*. Red. R. RADEK. Katowice 2014; R. MRÓZ: *Rząd mniejszościowy*. „Przegląd Sejmowy” 2013, nr 1, s. 36–37.

¹¹ Warto wskazać, że także w ostatnim czasie w debacie publicznej w niektórych państwach pojawiały się głosy wyraźnie wskazujące na potrzebę ewentualnej zasadniczej korekty uprawnień w ramach dualnej egzekutywy. Tak było m.in. w Polsce kiedy Donald Tusk piastujący stanowisko premiera w listopadzie 2009 roku postawił pytanie o kształt regulacji konstytucyjnych w tym względzie.

niewiele w tym obszarze, są doprecyzowywane przez inne przepisy, znajdujące się na przykład w regulaminach parlamentów. Oprócz tych rozwiązań normatywnych niebagatelne znaczenie odgrywa praktyka polityczna, która także kształtuje model formowania się rządu w poszczególnych państwach.

W nawiązaniu do wcześniej opisanej ewolucji tworzenia się rządu, również w państwach Grupy Wyszehradzkiej w tworzenie rządu zaangażowane są dwa organy: prezydent i parlament, choć rola tego pierwszego jest znacząco ograniczona. Konstytucje na różne sposoby konstruują kilkuetapowe procedury tworzenia rządu, różnie też określają skutki niepowołania rządu. We wszystkich państwach tworzony po wyborach rząd musi uzyskać w głosowaniu zaufanie większości parlamentarnej. Konstytucje różnie nazywają poszczególne czynności procesu tworzenia rządu. Jedne przewidują, że to prezydent powołuje rząd, a parlament wyraża rządowi jedynie wotum zaufania. Inne mówią, że to parlament powołuje rząd, tyle że na wniosek prezydenta. Wspólne konstytucjom jest to, że pierwszy ruch należy do prezydenta¹². Zaznaczyć trzeba jednak, że opisane tu pierwszeństwo głowy państwa ma wymiar czysto symboliczny, gdyż i tak decyzja o tym, która partia lub partie będą tworzyły rząd i kto obejmie stanowisko premiera jest wynikiem gier wewnątrzpartyjnych lub negocjacji międzypartyjnych. Utarło się również przekonanie, że do roli szefa rządu najlepiej nadaje się lider zwycięskiej partii, ale praktyka polityczna temu przeczy i kilkakrotnie zdarzyły się już sytuacje, w których to nie ów lider, ale wyznaczony przez niego człowiek obejmował urząd premiera. Dotychczasowe doświadczenia potwierdzają, że ten model nie do końca się sprawdza i nie jest właściwy z perspektywy usytuowania ośrodka władzy¹³, a także w dużym stopniu wpływa na rzeczywistą skuteczność oraz efektywność rządzenia.

Konstytucje Polski, Czech, Węgier i Słowacji formalnie nie nakazują prezydentowi zasięgania opinii frakcji parlamentarnych ani kierowania się przy desygnowaniu premiera wielkością tych frakcji. W praktyce prezydenci tych państw niekiedy takie konsultacje odbywają i na ogół mają one jednak charakter kurtuazyjny lub są próbą pokazania przez prezydenta, że ma wpływ na to, kto będzie premierem¹⁴.

Jeżeli chodzi o rozczłonkowanie etapów tworzenia rządu, co nie należy w tym przypadku łączyć z procedurami rezerwowymi, najprostsze (dwuetapowe) rozwiązania przewidują konstytucje Polski, Czech i Słowacji. Konstytucja Czech stanowi, że Prezydent mianuje Przewodniczącego rządu,

¹² M. JARENTOWSKI: *Powoływanie rządu w państwach Europy Środkowej i Wschodniej: analiza porównawcza*. „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2015, nr 5, s. 162.

¹³ Jako przykład takiej sytuacji można wskazać powołanie w Polsce w 1997 roku na stanowisko Prezesa Rady Ministrów Jerzego Buzka.

¹⁴ M. JARENTOWSKI: *Powoływanie rządu...*, s. 163–164.

a na jego wniosek pozostałych członków rządu, a w ciągu 30 dni po mianowaniu rząd występuje przed Izbą Poselską i przedstawia wniosek o wyrażenie mu zaufania (art. 68)¹⁵. Konstytucja Polski stanowi z kolei, że Prezydent desygnuje Prezesa Rady Ministrów, który proponuje skład Rady Ministrów, a następnie powołuje Prezesa Rady Ministrów wraz z pozostałymi członkami Rady Ministrów w ciągu 14 dni od dnia pierwszego posiedzenia Sejmu lub przyjęcia dymisji poprzedniej Rady Ministrów i odbiera przysięgę od członków nowo powołanej Rady Ministrów. Prezes Rady Ministrów, w ciągu 14 dni od dnia powołania przez Prezydenta, przedstawia Sejmowi program działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie jej wotum zaufania (art. 154)¹⁶. W ustawie zasadniczej Słowacji, czytamy natomiast, że Przewodniczącego rządu mianuje i odwołuje Prezydent, który na wniosek Przewodniczącego rządu, mianuje i odwołuje innych członków rządu. Rząd jest zobowiązany w ciągu 30 dni po swoim mianowaniu wystąpić przed Radą Narodową, przedłożyć jej swój program i zwrócić się o wyrażenie wotum zaufania” (art. 100, 111 i 113)¹⁷.

Wspomniane konstytucje sprowadzają powołanie rządu do dwóch etapów – pierwszego, którym jest desygnowanie premiera i powołanie na jego wniosek całego rządu (ministrów), oraz drugiego, które sprowadza się do udzielenia wotum zaufania rządowi przez parlament. Natomiast nieco inaczej określa te kwestie konstytucja Węgier, która przewiduje, że Premier jest wybierany przez Zgromadzenie Krajowe na wniosek Prezydenta Republiki, a ministrowie są mianowani przez głowę państwa na wniosek samego Premiera (art. 16)¹⁸. Etapami tymi są:

- desygnowanie przez Prezydenta Premiera,
- udzielenie Premierowi wotum zaufania (wybór Premiera) przez Parlament,
- powołanie przez Prezydenta na wniosek Premiera całego składu rządu.

W rozwiązaniu tym parlament udziela wotum zaufania („pełnomocnictwa do utworzenia rządu”) jedynie premierowi, powołanie pozostałych członków rządu następuje już po etapie parlamentarnym. W praktyce na-

---

¹⁵ *Konstytucja Republiki Czeskiej* z dnia 16 grudnia 1992 roku – źródło: *Konstytucje państw Unii Europejskiej*. Warszawa 2011, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/czechy-a.html> [12.12.2015].

¹⁶ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 roku. Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.

¹⁷ *Konstytucja Republiki Słowackiej* z dnia 1 września 1992 roku – źródło: *Konstytucje państw Unii Europejskiej*. Warszawa 2011, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/slowacja2011.html> [12.12.2015].

¹⁸ *Ustawa Zasadnicza Węgier* z dnia 25 kwietnia 2011 roku – źródło: *Konstytucje państw Unii Europejskiej*. Warszawa 2011, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wegry2011.html> [12.12.2015].

zwiska przyszłych ministrów mogą być już większości parlamentarnej znane w momencie głosowania nad osobą premiera¹⁹.

W sytuacji fiaska procedury utworzenia rządu za pierwszym razem konstytucje w większości przypadków przewidują dodatkowe (zapasowe) procedury, które niekiedy różnią się od pierwszej. Konstytucja czeska przewiduje, że jeśli nowo mianowany rząd nie uzyska w Izbie Poselskiej wotum zaufania, postępuje się ponownie według ust. 1 i 2 z art. 68. Jeśli tak mianowany rząd także nie uzyska zaufania Izby Poselskiej, Prezydent Republiki mianuje Przewodniczącego rządu na wniosek Przewodniczącego Izby Poselskiej (art. 68 ust. 4). Prezydent Republiki może rozwiązać Izbę Poselską, jeżeli Izba Poselska nie wyrazi zaufania nowo powołanemu rządowi, którego Przewodniczący został przez Prezydenta Republiki mianowany na wniosek Przewodniczącego Izby Poselskiej (art. 35 ust. 1 a)²⁰.

Polskie rozwiązania ustawy zasadniczej przewidują, że w razie niepowołania Rady Ministrów w pierwszej procedurze rezerwowej lub nieudzielenia jej wotum zaufania, Sejm w ciągu 14 dni od upływu określonych w ust. 1 lub ust. 2 terminów wybiera Prezesa Rady Ministrów oraz proponowanych przez niego członków Rady Ministrów bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Prezydent Rzeczypospolitej powołuje tak wybraną Radę Ministrów i odbiera przysięgę od jej członków (art. 154 ust. 3). W razie niepowołania Rady Ministrów w trybie art. 154 ust. 3 uruchamiana jest druga procedura rezerwowa, w trakcie której Prezydent w ciągu 14 dni powołuje Prezesa Rady Ministrów i na jego wniosek pozostałych członków Rady Ministrów oraz odbiera od nich przysięgę. Następnie Sejm w ciągu 14 dni od dnia powołania Rady Ministrów przez Prezydenta udziela jej wotum zaufania większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Jeśli i w tym przypadku nie doszłoby do udzielenia Radzie Ministrów wotum zaufania w trybie określonym w ust. 1 Prezydent skracając kadencję Sejmu i zarządza przedterminowe wybory (art. 155 ust. 1 i 2)²¹.

Na Węgrzech Prezydent może rozwiązać Zgromadzenie Krajowe, ogłaszając jednocześnie nowe wybory, gdy Zgromadzenie nie wybierze w ciągu czterdziestu dni, licząc od dnia złożenia przez Prezydenta pierwszej propozycji osoby zaproponowanej na urząd Premiera, przy czym głowa państwa może skorzystać z uprawnienia określonego w ust. 3 pkt. a, czyli rozwiązania Zgromadzenia, do dnia wyboru Premiera przez Zgromadzenie (art. 3). Po pierwsze zatem konstytucja przewiduje, że propozycji personalnych może być więcej niż jedna (ale tych dalszych nie wymaga), po drugie wpro-

¹⁹ M. JARENTOWSKI: *Powoływanie rządu...*, s. 166.

²⁰ *Konstytucja Republiki Czeskiej...*

²¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*

wadza jedynie ograniczenie czasowe na reakcję izby na ową propozycję czy owe propozycje (40 dni od złożenia pierwszej), po trzecie nawet jeśli izba nie wybierze w ciągu 40 dni premiera, a prezydent jeszcze nie podjął decyzji o rozwiązaniu izby, to izba może prezydenta „ubiec”, wybierając jednak, choćby po 40-dniowym terminie, premiera²².

Na Słowacji Premier jest mianowany przez Prezydenta, który ma także prawo go odwołać. Na wniosek Premiera Prezydent powołuje i odwołuje ministrów. W okresie 30 dni od mianowania rządu Premier występuje ze swoim programem (deklaracja programowa) na forum Rady Narodowej i wnioskuję o udzielenie wotum zaufania. Prezydent może rozwiązać Radę Narodową, jeżeli ta w terminie sześciu miesięcy od mianowania rządu nie przyjmie jego deklaracji programowej (art. 102). Nie ma tu mowy o kolejnych procedurach czy propozycjach personalnych, a parlament ma stosunkowo długi okres na reakcję na prezydencką nominację. Jeśli jednak prezydent nie zgłosi innej kandydatury, a parlament tej pierwszej nie przyjmie, prezydent może rozwiązać parlament²³.

Konstytucje wszystkich czterech analizowanych państw na ogół wskazują też na inne okoliczności, w których dochodzi do ustąpienia rządu. W Polsce, Czechach, Słowacji i na Węgrzech rząd ustępuje, gdy parlament uchwali mu w trakcie kadencji wotum nieufności, a także w sytuacji, kiedy rząd z własnej inicjatywy wystąpi o śródkadencyjne wotum zaufania i go od parlamentu nie otrzyma. Na Słowacji i Węgrzech przewidziana jest też możliwość powiązania głosowania nad ustawą z wotum zaufania dla rządu, a w konsekwencji odrzucenie ustawy oznacza także upadek rządu. Ponadto we wszystkich czterech państwach rząd lub sam premier mogą się podać do dymisji, co uruchamia nową procedurę tworzenia rządu, podobnie jak w sytuacji śmierci premiera²⁴.

Warto zauważyć, że procedura formowania się nowego gabinetu w trakcie kadencji różnić się może od tej, która stosowana jest po wyborach parlamentarnych. Pierwszą przyczyną odmienności jest procedura konstruktywnego wotum nieufności²⁵, które jako jedyny sposób odwołania rządu z inicjatywy parlamentarzystów, stosowane jest w Polsce i na Węgrzech. W Polsce Sejm wyraża Radzie Ministrów wotum nieufności większością ustawowej liczby posłów na wniosek zgłoszony przez co najmniej 46 posłów i wskazujący imiennie kandydata na Prezesa Rady Ministrów. Jeżeli

²² Zob. A. Czyż, S. KUBAS: *Doświadczenia węgierskiej transformacji ustrojowej – od Jánosa Kádára do Victora Orbána*. Katowice 2011, s. 112; *Ustawa Zasadnicza Węgier...*

²³ A. Czyż, S. KUBAS: *Czechy i Słowacja. Politologiczne studium wspólnej i oddzielnej państwowości*. Katowice 2012, s. 179–180; *Konstytucja Republiki Słowackiej...*

²⁴ M. JARENTOWSKI: *Powolywanie rządu...*, s. 173.

²⁵ A. Czyż, S. KUBAS: *Państwa Grupy Wyszehradzkiej: pomiędzy przeszłością a teraźniejszością. Wybrane aspekty polityki wewnętrznej i zagranicznej*. Katowice 2014, s. 87.

uchwała została przyjęta przez Sejm, Prezydent przyjmuje dymisję Rady Ministrów i powołuje wybranego przez Sejm nowego Prezesa Rady Ministrów, a na jego wniosek pozostałych członków Rady Ministrów oraz odbiera od nich przysięgę (art. 158 ust. 1)²⁶. Na Węgrzech wniosek o wotum nieufności wobec urzędującego Premiera wraz z nazwiskiem nowego kandydata na ten urząd może zgłosić 1/5 deputowanych do Zgromadzenia. Parlament, popierając wniosek o wotum nieufności i wyrażając wotum nieufności wobec Premiera, wybiera jednocześnie na stanowisko Premiera osobę zaproponowaną we wniosku o wotum nieufności. Do podjęcia takiej decyzji przez Zgromadzenie wymagana jest bezwzględna większość głosów wszystkich deputowanych (art. 21)²⁷. Zwykle wotum nieufności dla rządu może być natomiast zastosowane na Słowacji i w Czechach.

Istotna nie tylko z perspektywy normatywnej, ale i politologicznej jest też kwestia momentu, do którego swoje obowiązki wykonuje stary rząd, i od którego przejmuje je nowy. Niekiedy może być bowiem istotne, czy w trakcie procedury formowania się rządu, czyli na przykład po jego powołaniu przez prezydenta, a przed uzyskaniem inwestytury, rząd ten wykonuje już swoje obowiązki, czy też wykonuje je nadal rząd, który ustąpił po wyborach lub po otrzymaniu śródkadencyjnego wotum nieufności. Nie jest niczym niezwykłym fakt, że prezydent jako ważny aktor sporu politycznego jest czasem żywo zainteresowany trwaniem ustępującego, ale nadal wykonującego obowiązki rządu, co powoduje, iż celowo może utrudniać utworzenie nowego rządu, czy nawet doprowadzić do nowych wyborów, licząc, że kolejne przyniosą korzystniejszy wynik dla niego i opcji politycznej, którą wspiera. Na Węgrzech do czasu uzyskania inwestytury przez rząd wyłoniony po wyborach władzę sprawuje stary rząd, czyli ten, który został wyłoniony jeszcze przez poprzedni parlament. Za to w Polsce, Czechach i na Słowacji nowy rząd przejmuje władzę zaraz po jego powołaniu przez prezydenta, czyli jeszcze przed uzyskaniem inwestytury²⁸.

Przedstawione rozwiązania ustrojowe w państwach Grupy Wyszehradzkiej pozwalają na wyróżnienie dwóch biegunów opisujących wpływ parlamentu na proces formowania się rządu. Na pierwszym plasują się Polska i Czechy, w których konstytucja najbardziej zabezpiecza większość parlamentarną przed ingerencją prezydenta w obsadę funkcji premiera i choć formalnie prezydent może wskazać dowolną osobę na to stanowisko, to parlament może przy pomocy rezerwowej procedury wybrać tę osobę, którą preferuje. Z kolei na drugim biegunie znajdują się Węgry i Słowacja, gdzie

²⁶ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*

²⁷ Zob. A. CZYŻ, S. KUBAS: *Doświadczenia węgierskiej transformacji...*, s. 112; *Ustawa zasadnicza Węgier...*

²⁸ M. JARENTOWSKI: *Powoływanie rządu...*, s. 176.

prezydent ma monopol na wyznaczenie kandydata na premiera i formalnie nie musi się niczym kierować przy jego wyznaczaniu. Chociaż na skutek niezatwierdzenia premiera proponowanego z uporem przez prezydenta nie grozi tym parlamentom obligatoryjne rozwiązanie, co należy uznać za pewien element wzmocnienia ich pozycji, ale i tak decyzja o rozwiązaniu izby w sytuacji niepowołania rządu w ogóle należy wyłącznie do prezydenta²⁹.

Przedstawione rozwiązania normatywne w zakresie wpływu parlamentu i prezydenta na formowanie się gabinetu zestawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Wpływ parlamentu na proces formowania się rządu w państwach Grupy Wyszehradzkiej

Państwo	Liczba procedur tworzenia rządu, których nieskuteczne wykorzystanie prowadzi (może prowadzić) do rozwiązania izby	Obligatoryjność rozwiązania izby z powodu niewyłonienia rządu	Swoboda prezydenta w przypadku fakultatywnego rozwiązania izby	Formalne ograniczenia prezydenta przy wskazywaniu kandydata na premiera	Monopol prezydenta na wskazywanie partii lub osoby tworzącej rząd	Polityczna odpowiedzialność rządu przed parlamentem	Konstruktywne wotum nieufności
Czechy	3	nie	tak	nie	nie	solidarna	nie
Polska	3	tak	–	nie	nie	solidarna i indywidualna	tak
Słowacja	6 miesięcy	nie	tak	nie	tak	solidarna i indywidualna	nie
Węgry	40 dni	nie	tak	nie	tak	solidarna	tak

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. JARENTOWSKI: *Powolywanie rządu...*, s. 178; A. CZYZ, S. KUBAS: *Państwa Grupy Wyszehradzkiej...*, s. 87.

Powolywanie rządu w Polsce, Czechach, Słowacji i na Węgrzech – praktyka polityczna

Przedstawione wcześniej rozwiązania uwzględniające element formalnoprawny nie są, jak już zaznaczono, jedynymi mechanizmami wpływa-

²⁹ Ibidem, s. 177–178.

jącymi na proces formowania się rządu. Należy zatem uwzględnić praktykę polityczną determinowaną układem sił politycznych w parlamencie ukształtowanym po wyborach lub w wyniku śródwyborczych przekształceń w systemie partyjnym. Chociaż zaufanie parlamentu jest niezbędne do powołania i funkcjonowania rządu, to również rola głowy państwa może w tym procesie wzrastać w sytuacji problemów z wyłonieniem stabilnej większości rządowej jednopartyjnej lub koalicyjnej. Często właśnie w sytuacjach parlamentarnych kryzysów lub przesileni prezydent może stać się inicjatorem i moderatorem rozmów między przedstawicielami różnych parlamentarnych ugrupowań, a niekiedy również dysponuje prawem rozwiązania parlamentu i rozpisania przedterminowych wyborów, które mają rozwiązać patową sytuację.

W państwach Grupy Wyszradzkiej przez całą transformację mieliśmy do czynienia z okresami charakteryzującymi się różnymi stylami procedowania nad powołaniem rządu. Z pewnością w początkowym okresie w wyniku przekształceń i docierania się reguł politycznych w systemach partyjnych tworzenie rządu było utrudnione, czemu także nie sprzyjały zmieniane podstawy ustrojowe. Dylematy konstytucyjne w tym zakresie najczęściej spowodowane były właśnie trudnościami w zakresie rządzenia, w tym również wyłanianiu stabilnej i skutecznej egzekutywy.

Tymczasem wydaje się, że ocena skuteczności tworzenia rządu może być nieodzownym elementem oceny skuteczności procedur ustrojowych w ogóle. Właśnie przy ocenie skuteczności powoływania rządu powinny być uwzględnione sposoby osiągania dzięki temu celów strategicznych formułowanych przez elity, jak i taktycznych oraz operacyjnych, a także wymagania stawiane rządowi przez społeczeństwo bezpośrednio lub przez swoich przedstawicieli. Skuteczność tworzenia rządu powinna i może być mierzalna za pomocą przyjętych kryteriów ilościowych i jakościowych m.in. czasu formowania rządu w dniach, statusu gabinetu, jego ostatecznej trwałości w miesiącach itp. Jednak najważniejszą zaletą badania tego procesu jest to, że sama procedura tworzenia rządu pozwala oceniać siłę poszczególnych aktorów życia politycznego m.in. partii politycznych, głowy państwa, Kościoła, poszczególnych polityków.

W kolejnych tabelach zebrano dane ilościowe dotyczące funkcjonowania gabinetów rządowych w Polsce, Czechach, na Węgrzech i Słowacji ze szczególnym uwzględnieniem czasu potrzebnego do jego sformułowania się. Pogrubione w tabelach daty oznaczają elekcje parlamentarne w poszczególnych państwach.

Tabela 2. Gabinety rządowe w Czechach w latach 1992–2015

Lp.	Premier	Zaplecze partyjne rządu w parlamencie	Okres funkcjonowania	Trwałość w miesiącach	Status	Czas formowania rządu w dniach
1.	Václav Klaus	ODS, KDU-ČSL, ODA	2.07.1992 – 4.07.1996	48,0	koalicja większościowa	–
2.	Václav Klaus	ODS, KDU-ČSL, ODA + ČSSD	4.07.1996 – 2.01.1998	18,0	koalicja większościowa	15
3.	Josef Tošovský	KDU-ČSL, ODA, US ČSSD	2.01.1998– 17.07.1998	5,5	koalicja większościowa wspierająca tzw. rząd fachowców	10
4.	Miloš Zeman	ČSSD	22.07.1998 – 12.07.2002	48,0	jednopartyjny mniejszościowy	24
5.	Vladimír Špidla	ČSSD + KDU- ČSL, US-DEU	15.07.2002 – 4.08.2004	24,5	koalicja większościowa	18
6.	Stanislav Gross	ČSSD + KDU- ČSL, US-DEU	4.08.2004– 25.04.2005	9,0	koalicja większościowa	10
7.	Jiří Paroubek	ČSSD + KDU- ČSL, US-DEU	25.04.2005– 4.09.2006	16,0	koalicja większościowa	10
8.	Mirek Topolánek	ODS + KDU- ČSL	4.09.2006 – 9.01.2007	4,0	koalicja mniejszościowa	30
9.	Mirek Topolánek	ODS + KDU- ČSL + SZ + Bezpartyjni	9.01.2007– 8.05.2009	28,0	koalicja mniejszościowa	29
10.	Jan Fischer	ODS + ČSSD + SZ	8.05.2009– 13.07.2010	14,0	koalicja większościowa wspierająca tzw. rząd techniczny	30
11.	Petr Nečas	ODS, TOP 09, Sprawy Publiczne	13.07.2010 – 10.07.2013	36,0	koalicja większościowa	31
12.	Jiří Rusnok	brak koalicji	10.07.2013– 29.01.2014	5,5	rząd techniczny (mniejszościowy)	16
13.	Bohuslav Sobotka	ČSSD + KDU- ČSL+ ANO 2011	29.01.2014 – nadal	–	koalicja większościowa	13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oficjalnych danych dostępnych na stronach rządowych i parlamentarnych; m.in. <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/> [12.12.2015].

Tabela 3. Gabinety rządowe na Słowacji w latach 1992–2015

Lp.	Premier	Zaplecze partyjne rządu w parlamencie	Okres funkcjonowania	Trwałość w miesiącach	Status	Czas formowania rządu w dniach
1.	Vladimír Mečiar	HZDS	24.06.1992–19.10.1993	15,5	jednopartyjny rząd mniejszościowy	–
2.	Vladimír Mečiar	HZDS, SNS	19.10.1993–15.03.1994	5,0	koalicja minimalnie zwycięska	18
3.	Jozef Moravčík	APR, ADS, KDH, SDL, NDS-NA	15.03.1994–13.12.1994	9,0	koalicja mniejszościowa	5
4.	Vladimír Mečiar	HZDS, RSS, SNS, ZRS	13.12.1994 –30.10.1998	46,5	koalicja minimalnie zwycięska	61
5.	Mikuláš Dzurinda	SDK, SDL, SMK, SOP (zmieniona na SDKU, SDK, SDL, KDH, SMK, SOP)	30.10.1998 –15.10.2002	47,5	koalicja nadwyżkowa zmieniona na koalicję minimalnie zwycięską	34
6.	Mikuláš Dzurinda	SDKU, SMK, KDH, ANO	8.10.2002 –13.01.2004	15,0	koalicja minimalnie zwycięska	16
7.	Mikuláš Dzurinda	SDKU, SMK, KDH, ANO	13.01.2004–11.09.2005	20,0	koalicja mniejszościowa	–
8.	Mikuláš Dzurinda	SDKU, KDH, SMK	11.09.2005–7.02.2006	5,0	koalicja mniejszościowa	–
9.	Mikuláš Dzurinda	SDKU-SD, SMK	7.02.2006–4.07.2006	5,0	koalicja mniejszościowa	–
10.	Robert Fico	SMER-SD, SNS, LS-HZDS	4.07.2006 –8.07.2010	48,0	koalicja minimalnie zwycięska	15
11.	Iveta Radičová	SDKU-DS, SaS, KDH, MOST-HID	8.07.2010 –4.04.2012	21,0	koalicja minimalnie zwycięska	26
12.	Robert Fico	SMER-SD	4.04.2012–nadal	–	jednopartyjny większościowy	41

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oficjalnych danych dostępnych na stronach rządowych i parlamentarnych.

Tabela 4. Gabinety rządowe na Węgrzech w latach 1990–2015

Lp.	Premier	Zaplecze partyjne rządu w parlamencie	Okres funkcjonowania	Trwałość w miesiącach	Status	Czas formowania rządu w dniach
1	2	3	4	5	6	7
1.	József Antall	Węgierskie Forum Demokratyczne + Niezależna Partia Drobnych Posiadaczy + Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa	23.05.1990 –12.12.1993	41	koalicja większościowa	21
2.	Péter Boross	Węgierskie Forum Demokratyczne + Niezależna Partia Drobnych Posiadaczy + Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa	13.12.1993–15.07.1994	7	koalicja większościowa	1
3.	Gyula Horn	Węgierska Partia Socjalistyczna + Związek Wolnych Demokratów	15.07.1994 –6.07.1998	48	koalicja większościowa	18
4.	Viktor Orbán	Fidesz + Węgierskie Forum Demokratyczne + Niezależna Partia Drobnych Posiadaczy	6.07.1998 –27.05.2002	47	koalicja większościowa	19
5.	Péter Medgyessy (bez-partyjny)	Węgierska Partia Socjalistyczna + Związek Wolnych Demokratów	27.05.2002 –29.09.2004	28	koalicja większościowa	13
6.	Ferenc Gyurcsány	Węgierska Partia Socjalistyczna + Związek Wolnych Demokratów	29.09.2004–9.06.2006	19	koalicja większościowa	29

cd. tab. 4

1	2	3	4	5	6	7
7.	Ferenc Gyurcsány	Węgierska Partia Socjalistyczna + Związek Wolnych Demokratów	9.06.2006 –9.03.2008	22	koalicja większościowa	25
8.	Ferenc Gyurcsány	Węgierska Partia Socjalistyczna	9.03.2008–14.04.2009	13	jednopartyjny mniejszościowy	–
9.	Gordon Bajnai	Węgierska Partia Socjalistyczna + liberałowie ze Związku Wolnych Demokratów	14.04.2009–29.05.2010	13	koalicja wspierająca tzw. rząd techniczny (mniejszościowa)	1
10.	Viktor Orbán	Fidesz + Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa	29.05.2010 –6.06.2014	48	koalicja większościowa (większość konstytucyjna)	16
11.	Viktor Orbán	Fidesz + Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa	6.06.2014 –nadal	–	koalicja większościowa (większość konstytucyjna)	5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oficjalnych danych dostępnych na stronach rządowych i parlamentarnych, m.in. <http://www.parlament.hu/en/web/house-of-the-national-assembly/key-dates-from-setting-the-parliamentary-election-to-forming-a-government> [12.12.2015].

Na wykresie 1. porównano czas formowania się rządu w państwach Grupy Wyszehradzkiej. Wynika z niego, że tylko kilkakrotnie, najczęściej na Słowacji (1994, 1998, 2012), ale również w Polsce (2004), dochodziło do znacznych odchyśleń od średniej długości procedury formowania się rządu. Najbardziej ustabilizowane wartości w tym względzie osiągnęto w Czechach i na Węgrzech. Zaobserwować również można stopniowe skracanie się czasu powoływania rządu po ostatnich elekcjach, co widoczne jest zwłaszcza w Polsce i na Węgrzech. Jak można przypuszczać, łączy się to z sytuacją objęcia władzy przez ugrupowania, które mają stabilną większość w parlamencie. Trzeba również wskazać, że spośród analizowanych państw najdłużej w Polsce (do 2011 roku) i na Węgrzech (do 2014 roku) od początku transformacji panowała sytuacja, w której po kolejnej elekcji dochodziło do alternacji władzy³⁰. W przypadku kryterium innowacyjności/powtarzalno-

³⁰ Według modelu Petera Maira alternacja władzy może mieć charakter całkowity, kiedy zmiana rządu oznacza odejście z niego wszelkich dotychczas go tworzących partii politycznych i zastąpienie ich stronnictwami opozycyjnymi, a także częściowy, co oznacza jedynie czasową zmianę partii politycznych w składzie zaplecza politycznego rządu. Alternacja może też być w ogóle nieobecna, kiedy przez dłuższy czas w skład koalicji rządowej wchodzi

ści formuły rządu, czyli w jakim stopniu koalicje składają się z tych samych partii i czy w tym samym okresie rządzenia powtarza się ta sama partyjna kompozycja gabinetu, sytuacja we wszystkich państwach grupy jest podobna. Najczęściej dominująca jest powtarzalność, a z innowacyjnością w tej sferze najpóźniej pożegnała się Polska (2011 roku). Zmienną poddawaną także ocenie w sytuacji kreacji rządowych jest tzw. dostępność partii do rządu, a zatem stopień w jakim wszystkie podmioty systemu partyjnego mogą partycypować w składzie kolegialnego organu władzy wykonawczej. W państwach Grupy Wyszehradzkiej dostęp do rządu jest generalnie otwarty, a pewne odstępstwo na przykład na Słowacji, jest w zasadzie potwierdzeniem istniejącej w tej grupie państw reguły³¹.

Tabela 5. Gabinety rządowe w Polsce w latach 1989–2015

Lp.	Premier	Zaplecze partyjne rządu w parlamencie	Okres funkcjonowania	Trwałość w miesiącach	Status	Czas formowania rządu w dniach
1	2	3	4	5	6	7
1.	Tadeusz Mazowiecki	na początku: PZPR, ZSL, SD; na końcu: UD, PSL, SD, ROAD, FPD	12.09.1989 – 4.01.1991	16,0	koalicja ponadpartyjna	–
2.	Jan Krzysztof Bielecki	KLD, PC, ZChN, SD	4.01.1991– 6.12.1991	11,0	koalicja ponadpartyjna	10
3.	Jan Olszewski	PC, ZChN, PL, NSZZ „S”	6.12.1991 – 5.06.1992	6,0	koalicja mniejszościowa	17
4.	Hanna Suchocka	UD, ZChN, KLD, PL, PChD, SLCh, PPG	10.07.1992– 25.05.1993	10,5	koalicja mniejszościowa	10
5.	Waldemar Pawlak	SLD, PSL	26.10.1993 – 7.03.1995	16,0	koalicja większościowa	16

te same partie. Zob. też A. ANTOSZEWSKI: *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*. Wrocław 2004, s. 39.

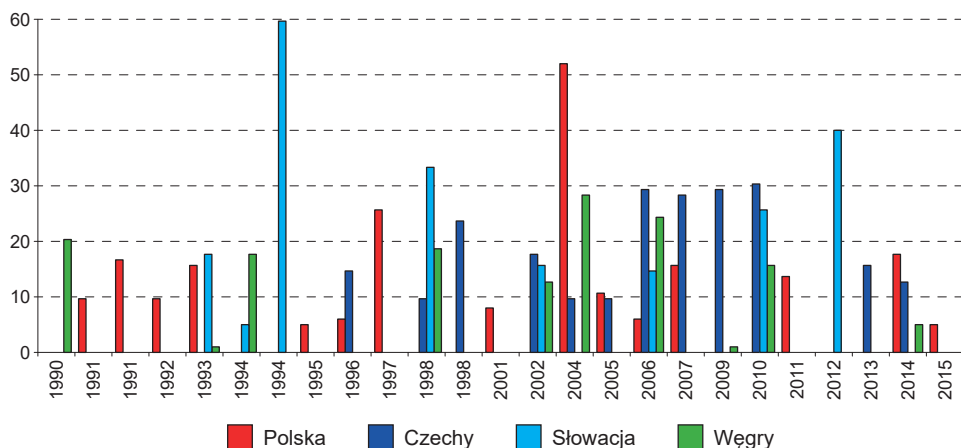
³¹ Zob. W. JEDNAKA: *Proces formowania i dymisji gabinetów. Rodzaje gabinetów*. W: *Systemy polityczne Europy Środkowej i Wschodniej. Perspektywa porównawcza*. Red. A. ANTOSZEWSKI. Wrocław 2006, s. 228; B. PYTLIK: *Parlament i rząd w Republice Słowackiej*. Warszawa 2013, s. 145.

cd. tab. 5

1	2	3	4	5	6	7
6.	Józef Oleksy	SLD, PSL	7.03.1995– 7.02.1996	11,0	koalicja większościowa	5
7.	Włodzimierz Cimoszewicz	SLD, PSL	7.02.1996– 31.10.1997	21,0	koalicja większościowa	6
8.	Jerzy Buzek	AWS, UW	31.10.1997 – 7.06.2000	31,0	koalicja większościowa	26
9.	Jerzy Buzek	AWS	7.06.2000– 19.10.2001	16,5	jednopartyjny mniejszościowy	–
10.	Leszek Miller	SLD-UP, PSL	19.10.2001 – 4.03.2003	16,5	koalicja większościowa	8
11.	Leszek Miller	SLD	4.03.2003– 2.05.2004	14,0	jednopartyjny mniejszościowy	–
12.	Marek Belka	SLD	2.05.2004– 31.10.2005	18,0	jednopartyjny mniejszościowy	53
13.	Kazimierz Marcinkiewicz	PiS	31.10.2005 – 27.04.2006	5,5	jednopartyjny mniejszościowy	11
14.	Kazimierz Marcinkiewicz	PiS, LPR, „S”	27.04.2006– 14.07.2006	3,0	koalicja większościowa	–
15.	Jarosław Kaczyński	PiS, LPR, „S”	14.07.2006– 15.10.2006	2,0	koalicja większościowa	6
16.	Jarosław Kaczyński	PiS, LPR	21.09.2006– 15.10.2006	1,0	koalicja mniejszościowa	–
17.	Jarosław Kaczyński	PiS, LPR, „S”	15.10.2006– 11.08.2007	9,5	koalicja większościowa	–
18.	Jarosław Kaczyński	PiS	11.08.2007– 16.11.2007	4,5	jednopartyjny mniejszościowy	–
19.	Donald Tusk	PO, PSL	16.11.2007 – 18.11.2011	48,0	koalicja większościowa	16
20.	Donald Tusk	PO, PSL	18.11.2011 – 22.09.2014	34,0	koalicja większościowa	14
21.	Ewa Kopacz	PO, PSL	22.09.2014– 16.11.2015	14,0	koalicja większościowa	18
22.	Beata Szydło	PiS	16.11.2015 – nadal	–	jednopartyjny większościowy	5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oficjalnych danych dostępnych na stronach rządowych i parlamentarnych.

Wykres 1. Czas tworzenia rządu w państwach Grupy Wyszehradzkiej (w dniach)

Źródło: Opracowanie własne.

Najtrwalsze gabinety występują na Węgrzech (średnia 28,6 miesięcy), następnie na Słowacji (średnia 21,6 miesięcy) i w Czechach (średnia 21,4 miesięcy). Najkrócej natomiast funkcjonują rządy w Polsce, średnia długość trwania wynosi zaledwie 14,7 miesiąca. Nie zawsze trwałości gabinetów towarzyszy stabilny system partyjny, czego przykładem była Słowacja, w której istniały gabinety mniejszościowe, ale również formowano koalicje o takim charakterze, choć ich stabilność wynikała właśnie ze słabości struktury politycznej parlamentu. Również struktura systemu partyjnego w przypadku Czech i Węgier determinowała trwałość gabinetów, bowiem formowane w tych państwach koalicje nie miały alternatywy w parlamencie.

W państwach Grupy Wyszehradzkiej nieodosobnione były przypadki rządów mniejszościowych. W badanym okresie transformacji najwięcej ich było utworzonych w Polsce (8 gabinetów), co stanowiło 36,36% ogółu powołanych rządów. Następnie po 5 w Czechach (38,46%) i na Słowacji (41,67%) i zaledwie 2 na Węgrzech (18,18%).

Podsumowując, tworzone w ostatnim ćwierćwieczu w Polsce, Czechach, na Słowacji i Węgrzech, gabinety miały najczęściej charakter koalicyjny i centroprawicowy. Stosunkowo rzadko decydowano się na tworzenie rządów jednopartyjnych, gdyż po prostu sytuacja polityczna na to nie pozwalała. Kiedy jednak tylko pojawiały się szanse, z tej możliwości zaczęto korzystać (np. w Polsce po wyborach w 2015 roku). Istniejące rozwiązania normatywne (konstytucyjne) potwierdzają dominację parlamentarnego systemu rządów i w zasadzie w bardzo wielu aspektach są zbieżne ze sobą, a pojawiające się różnice (np. istnienie bądź nieistnienie mechaniz-

mu konstruktywnego wotum nieufności, solidarna i indywidualna, czy też wyłącznie solidarna odpowiedzialność polityczna) nie mają tu wielkiego znaczenia. Stwierdzić można zatem, że rozwiązania ustrojowe przyjęte w wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) usprawniają generalnie proces formowania się gabinetu. Również pozostałe czynniki systemowe o charakterze pozanormatywnym (np. stopniowa względna stabilizacja systemów partyjnych, nabywanie doświadczeń przez aktorów politycznych) wspomagają ten proces. Pomiedzy państwami regionu nie występują istotne różnice w zakresie sprawności powoływania rządu, a przebieg procesu tworzenia rządu w pewnym sensie potwierdza coraz lepszą zdolność rządzenia w ogóle.

Bibliografia

- ANTOSZEWSKI A.: *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*. Wrocław 2004.
- BERGMAN T.: *Constitutional Design and Government Formation: The Expected Consequences of Negative Parliamentarism*. „Scandinavian Political Studies” 1993, Vol. 16 (4).
- BOKSZCZANIN I.: *Rząd Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*. W: *Rządy w państwach Europy*. Red. E. ZIELIŃSKI, I. BOKSZCZANIN. Warszawa 2003.
- BOŻEK M.: *Rada Ministrów*. W: *Polskie prawo konstytucyjne na tle porównawczym*. Red. R.M. MAŁAJNY. Warszawa 2013.
- CICHOSZ M.: *Transformacja demokratyczna – przyczyny, przebieg i efekty procesu*. W: *Systemy polityczne Europy Środkowej i Wschodniej. Perspektywa porównawcza*. Red. A. ANTOSZEWSKI. Wrocław 2006.
- CZYŻ A., KUBAS S.: *Czechy i Słowacja. Politologiczne studium wspólnej i oddzielnej państwowości*. Katowice 2012.
- CZYŻ A., KUBAS S.: *Doświadczenia węgierskiej transformacji ustrojowej – od Jánoša Kádára do Victora Orbána*. Katowice 2011.
- CZYŻ A., KUBAS S.: *Państwa Grupy Wyszehradzkiej: pomiędzy przeszłością a teraźniejszością. Wybrane aspekty polityki wewnętrznej i zagranicznej*. Katowice 2014.
- Dobre rządzenie w gminach małych. Empiryczny wymiar nowego paradygmatu rozwoju*. Red. K. KOBIELSKA, A. LISOWSKA. Bydgoszcz 2014.
- GRUSZCZAK A.: *Problemy rządzenia w krajach Europy Środkowowschodniej*. Kraków 2000.
- Jakość rządzenia w Polsce. Jak ją badać, monitorować i poprawiać?* Red. J. WILKIN. Warszawa 2013.

- JARENTOWSKI M.: *Powoływanie rządu w państwach Europy Środkowej i Wschodniej: analiza porównawcza*. „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2015, nr 5.
- JEDNAK W.: *Proces formowania i dymisji gabinetów. Rodzaje gabinetów*. W: *Systemy polityczne Europy Środkowej i Wschodniej. Perspektywa porównawcza*. Red. A. ANTOSZEWSKI. Wrocław 2006.
- KJÆR A.M.: *Rządzenie*. Przeł. M. DERA. Warszawa 2009.
- Konstytucja Republiki Czeskiej z dnia 16 grudnia 1992 roku* – źródło: *Konstytucje państw Unii Europejskiej*. Warszawa 2011, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/czechy-a.html>.
- Konstytucja Republiki Słowackiej z dnia 1 września 1992 roku* – źródło: *Konstytucje państw Unii Europejskiej*. Warszawa 2011, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/slowacja2011.html>.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*. Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.
- MIKULI P.: *Wielka Brytania*. W: *Systemy ustrojowe państw współczesnych*. Red. S. BOŻYK, M. GRZYBOWSKI. Białystok 2012.
- MOJAK R.: *Parlament a rząd w ustroju Trzeciej Rzeczypospolitej*. Lublin 2007.
- MRÓZ R.: *Rząd mniejszościowy*. „Przegląd Sejmowy” 2013, nr 1.
- PYTLIK B.: *Parlament i rząd w Republice Słowackiej*. Warszawa 2013.
- Rządy mniejszościowe w wybranych państwach świata. Studium prawnopolitologiczne*. Red. R. RADEK. Katowice 2014.
- SROKA J.: *Deliberacja i rządzenie wielopasmowe. Teoria i praktyka*. Wrocław 2009.
- Ustawa Zasadnicza Węgier z dnia 25 kwietnia 2011 roku* – źródło: *Konstytucje państw Unii Europejskiej*. Warszawa 2011, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wegry2011.html>.
- WANDYSZ P.S.: *Cena Wolności*. Kraków 1995.
- Wpływ deformacji wyborczych na systemy polityczne*. Red. J. IWANEK. Toruń 2014.
- ZAKRZEWSKI P.: *Rządy mniejszościowe w III Rzeczypospolitej*. Warszawa 2015.

The process of forming the government in selected countries of Central and Eastern Europe – comparative analysis

Summary

The article is devoted to the analysis of the process of forming a government (Cabinet) in selected countries of Central and Eastern Europe – Poland, Czech Republic, Slovakia and Hungary. The author presents the normative and non-normative aspects which influence the formation of the Cabinet and attempts to compare this process, based on the experience of these countries, to find similarities and differences. This article aims to explain not only why you should examine this phenomenon of government creation, but also to outline how it will affect the effectiveness of governance in the broad sense. The basic hypothesis of the article is that constitutional arrangements adopted in selected countries of Central and

Eastern Europe (Poland, Czech Republic, Slovakia, Hungary) streamlines the process of formation of the Cabinet. Between countries in the region there are no significant differences in the efficiency of government formation. The process of forming the government may also provide an indication of the effectiveness of governance in general.

Key words: process of forming the government, opposition, cabinet, coalition, majority, minority government

Robert Radek – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk politycznych, adiunkt w Zakładzie Systemów Politycznych Państw Wysokorozwiniętych Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Członek Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych. Przedstawiciel młodszych pracowników w Radzie Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, a także Koordynator Programu ‘Erasmus+’. Współredaktor naukowy ogólnopolskiego czasopisma politologicznego „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” oraz „Pogranicze. Polish Borderland Studies”. Interesuje się problemami lokalizmu i regionalizmu w jednoczącej się Europie, a zwłaszcza współpracą transgraniczną, a także kwestiami systemów politycznych, w tym szczególnie systemem politycznym Rzeczypospolitej Polskiej i problemami funkcjonowania egzekutywy. Autor dwóch monografii i wielu artykułów naukowych oraz uczestnik licznych krajowych konferencji naukowych. Odbił staże zagraniczne w ramach programu Erasmus w Uniwersytecie Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy (2008 i 2012), Uniwersytecie w Stuttgarcie (2009) oraz Uniwersytecie Masaryka w Brnie (2010, 2015) i Uniwersytecie Complutense w Madrycie (2014).